

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Barakonyi Károly:

Felsőoktatásunk versenyképessége

Rechnitzer János:

A felsőoktatás térbeli szerkezetének változása
a rendszerváltozás óta

Joób Márk:

A gazdaság és a társadalom közötti viszony
etikai alapon történő meghatározásának szükségessége

Székely Csaba:

Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés

Ana Sperancin:

The association of cultural dimensions with the practice of diversity management

2010/1

Gazdaság & Társadalom
Journal of Economy & Society
- Megjelenik évente négy alkalommal -
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő/ Editor: Dr. Székely Csaba Dsc

Főszerkesztő helyettes/Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság/Associate Editors:

Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc.

Szerkesztőségi munkatárs/Assistant Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület/International Advisory Board:

Prof. David L. Brown, PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts: Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem örzünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját/ We accept APA (Harvard) style only.

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk:

kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu / Send manuscripts and letters by e-mail only to:
kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. /

Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem
Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés:

Intézményeknek: 2800 Ft./év

Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év

Példányonkénti ár: 700 Ft.

ISSN 0865 7823

Copyright © 2010 Nyugat- magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

2. ÉVFOLYAM

2010. MÁJUS

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 209

Tanulmányok

Felsőoktatásunk versenyképessége.....	<i>Barakonyi Károly</i>	3
Átrendeződés: a felsőoktatás térbeli szerkezetének változása a rendszerváltozás óta.....	<i>Rechnitzer János</i>	26
A modernizáció társadalmi gátjai.....	<i>Kulcsár László</i>	44
A gazdaság és a társadalom közötti viszony etikai alapon történő meghatározásának szükségessége.....	<i>Joób Márk</i>	64
Komplementer pénz és a helyi gazdaságélénkítés	<i>Székely Csaba</i>	82
The association of cultural dimensions with the practice of diversity Management	<i>Ana Sperancin</i>	96
A felzárkózás tényezői az ír példa alapján.....	<i>Vargáné Bosnyák Ildikó</i>	111
Az Európai Unió bővülésének lehetőségei.....	<i>Vértesy László</i>	129
Nyugdíjasok és a munkaképes korú népesség az Európai Unióban	<i>Hablicsekné Richter Mária</i>	140
A határ régiók térstruktúrájának néhány jellegzetessége.....	<i>Tóth Balázs István</i>	156
„In hoc signo vinces” Egy ünnep, mint az ellenzék és az államszocialista (kar) hatalom összecsapásának emblematisz színtere.....	<i>Varga Norbert</i>	171

Könyvismertetés

Új európai vidékfejlesztési koncepció - de egyelőre nem a gyakorlatban [Unfolding Webs: The Dynamics of Regional Rural Development. Jan Douwe van der Ploeg - Terry Marsden (eds) Van Gorcum 2008. 262 p. ISBN: 978 90 232 4484 4] <i>Kulcsár László</i>	192
Válságban a közgazdaságtan? – Tanulmányok az európai politikai gazdaságtan területéről [László Csaba: Crisis in Economics? – Studies in European Political Economy, Akadémiai Kiadó, 2009., 223 p., Budapest, ISBN: 978 963 05 86 61 0]...... <i>Paár Dávid</i>	196
Multikulturalitás és kisebbségek az Európai Unióban [Bielik, Peter - Elena Horská - Danka Moravčíková (eds): Economic relations and Citizenship in Multicultural Europe of Regions. Slovak University of Agriculture in Nitra. 2009. 119.p. ISBN: 978 80 552 0250 1] [Bodó, Barna - Márton Tonk (eds): Nations and National Minorities in the European Union. Scientia. Cluj - Napoca. 2009. 261.p. ISBN 978 973 1970 22 6]...... <i>Kulcsár László</i>	202
Table Of Contents/Abstracts	209

Az Európai Unió bővülésének lehetőségei

Dr. Vértesy László

Nyugat-magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar

ABSZTRAKT A tanulmány az Európai Unió várható további bővülésének esélyeit vizsgálja. Az elemzés kiterjed a földrajzi és politikai Európára, a jelenlegi uniós csatlakozási feltételekre. Bemutatja az egyes nem-uniós országok és az EU viszonyának alakulását, jelenlegi helyzetüket és eltérő fejlődésüket. A vizsgálódás körülményei: tér és idő - a lehetőségek függvényében.

Európa jövője egyben az unió jövője – milyen változatok vannak? Hogyan alakul az unió belső helyzete (jelenlegi tagok viszonya az unióhoz), intézményrendszer, szakpolitikák, milyen lesz jövőbeni szerepe a világban? Tud-e bővülni az EU, vagy marad a jelenlegi helyzet? Szorosabb lesz-e a viszony a tagországok között vagy a szétesés jelei mutatkoznak? A kérdésekre a jelenlegi helyzet és a várható lehetőségek ismeretében csak feltételes válasz adható, a tanulmány a lehetőségeket elemezve mutatja be a változatokat.

KULCSSZAVAK: Európai Unió, Balkán Törökország, bővülési folyamat

Bevezetés

Az Európai Unió egyik fő kérdése a tagországok számának¹ növekedése. Abban egyetértés van a jelenlegi és majdani tagok között, hogy a gyarapodás szükséges, kérdés azonban, hogy mikor, kik és milyen feltételek mellett léphetnek az unióba. Bár a Koppenhágai Kritériumok egyértelműen fogalmaznak a csatlakozás országokat érintő feladatait illetően, s a másik feltétel, az európaiság is jól körülírhatónak tűnik, mégis lehetnek - és lesznek - eltérések. A Koppenhágai Kritériumok² előírják a demokrácia meglétét, az emberi jogok tiszteletben tartását, a törvényesség betartását, a kisebbségek védelmét. Gazdasági alapfeltétel a működő piacgazdaság, a cégalapítás, a versenyzés szabadsága. A belépni akaró országnak olyan körülményeket kell kialakítania, hogy a közösségi-uniós szabályozást, irányelveket, politikákat, az

¹ A létszám változása nem azonos a terület változásával: lásd Grönland kilépését és az NDK csatlakozását.

² Kiegészülnek a Madridi Kritériumokkal.

EU törvénykezési gyakorlatát stb. maradéktalanul képes legyen átvenni. Az eseményekbe beleszól a mindenkori politikai és gazdasági helyzet, érintse ez akár a földrajzi Európa fogalmát. A bővülési változatok tehát méretre, sebességre egyaránt másképp képzelhetőek el.

A 2008 őszi amerikai ingatlanpiaci buborék kipukkadása folytán beállt válság az EU-ra is, majdani tagjaira is kihatott és nagy valószínűséggel legalább középtávon kihat. Lassult a növekedés, számos helyen visszaesés következett be, nőtt a munkanélküliség és a társadalmi elégedetlenség. Brüsszel nem áll jelenleg olyan jól, hogy gazdagon finanszírozza későbbi tagjai felzárkózását, belső gondjai megnehezítik a támogatást. Az új partnerek is érzik a világgazdasági válság hatásait, így a fölzárkózás helyett pillanatnyilag inkább távolodás van.

Jugoszlávia és a Szovjetunió felbomlása új, független¹ államok keletkezésével járt együtt. Európa országainak száma hirtelen megnőtt, jóllehet összterülete ugyanakkora maradt. A 2004-es és 2007-es kibővülés már adott mintát az uniónak, mit kell, illetve kellene tenni a következő időszakban. Közös a nemtag európai országokban, hogy valamennyinek van valamilyen formájú megállapodása Brüsszellel. A közeledés mikéntjére - különösen a sebességére - vonatkozóan azonban több változat is lehetséges.

Súlyánál fogva az EU nemcsak Európában, a világban is az egyik meghatározó tömörülés. Helyzete minőségi és mennyiségi pozíciójától függ: miként haladnak a jelenlegi tagok a világban, mennyivel kerülnek előrébb-hátrébb a nemzetközi összehasonlításban, illetve hogyan bővül az Európai Unió, mennyivel lesz több tagja, s az új tagok révén mennyire erősödik helyzete a világban. Itt is több lehetőség adódik, a fő irányok hátterét igyekszik felvázolni a tanulmány.

Változatok a további tagságra

A továbbiak az egyes fő ország-csoportok politikai-gazdasági felzárkózását, majdani csatlakozását, illetve jelenlegi és várható uniós együttműködését elemzik; előrebocsátva, hogy Brüsszel újabban mind jobban elzárkózik attól, hogy akár bármilyen csatlakozási időpontra is utalást tegyen.

Tagjelöltek

Hárman vannak a csapatban: Horvátország (2004), Macedónia² (2005) és Törökország (1999). Közös bennük, ha nem is érvényes mindegyik állapot

¹ Utóbbi nem azonos a FÁK-országokkal: Grúzia pl. az orosz-grúz háborút követően kilépett.

² Kiejtés szerint Makedónia, teljes nevében a korábbi Jugoszlávia is szerepel. Így különböztethető meg az azonos nevű görög régiótól.

mindhárom országra egyformán: gyenge infrastruktúra, szerény külföldi beruházás, alacsony iskolázottság, a társadalombiztosítás elégtelen volta, jelentős mértékű korrupció, szomszédsági határgondok, kisebbségi problémák.

Az időpontok azt bizonyítják, hogy Ankara kezdett a legkorábban - jelenleg mégis ő áll legtávolabb. Változatlanul vannak problémái az európaisággal, a kisebbségekkel, az emberi jogokkal, a gazdasági felzárkózással; és egy majdani nagy EU-t teljesen átformálna egy 80, addigra talán akár 100 milliós népességű ország. Megdöbbenők az egyes méretek: elég az ázsiai rész területi nagyságára és elmaradottságára vagy a kurdok többmilliós kisebbségének helyzetére utalni. Nem halad az örmény-török viszony rendezése sem, pedig Jereván is Brüsszelre kacsint. Ráadásul a belpolitikai helyzet is a közeledés ellen szól, a lakosság fele euro-szkeptikus, újra erősödőben a tradicionális iszlám, a katonai puccs sem kizárt. Ugyanakkor a NATO-tagság, a stratégiai helyzet (Fekete-tengeri kijárat, mindkét épülő gázvezeték) bármikor más csatlakozási sebességet indukálhat.

1. táblázat A tagjelölt országok főbb adatai

Országnev	Terület (km2)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Horvátország	56 542	4 637	12 346
Macedónia	25 333	2 055	7 750
Törökország	783 562	75 886	7 958

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Zágráb számos uniós dicséretet kapott, és sokan úgy vélik, hogy a 2011-es magyar elnökség ideje alatt taggá minősül. A gazdasági válság és a csoporttagság miatt ez pillanatnyilag kétséges, pedig számos mutató vonatkozásában Horvátország jobban teljesít, mint a legutóbb felvett Bulgária és Románia. A szlovén határvita, a szerb kitelepítés jóvátétele és néhány „apróság” még nem rendezett, ezért valószínűsíthető a késés. Mindezek ellenére reálisnak tűnik, hogy Izlanddal együtt korábban lesz uniós tag, mint csoporttársai.

Macedónia kedvező starthelyzetét kevésbé tudja kihasználni, felzárkózási mutatói gyengék, nem látszanak megoldottnak Athénnal kapcsolatos vitái sem, még az ország névhasználatában sincs egyetértés. Ugyanakkor az ország mérete és földrajzi helyzete kifejezetten előny, így jó eséllyel akár az első körbe is bekerülhet, jöllehet erről hivatalosan sehol sincs szó.

A Stabilizációs és Társulási Folyamat (SAP³) adta az első nagy lökést a 2000. novemberi zágrábi csúcstalálkozón, majd ez kiegészült a 2003-as thesszalóniki csúccsal, ahol Brüsszel megismételte az EU-tagság lehetőségét. Az Európai Partnerség itt azt jelenti: Brüsszel elvárja, hogy az érintett (tagjelölt és potenciális tagjelölt) országok külpolitikájának, gazdasági szakpolitikáinak, belpolitikájának prioritása az uniós tagság legyen, ezért cserébe modelleket (jogi és intézményi minták), forrást (pénzügyi és technikai támogatások), eljárásokat (benchmarking és monitoring) illetve tanácsokat (tanulmányok, elemzések) nyújt.

Potenciális tagjelöltek

Az uniós terminológia szerint ez öt országot jelent: Albániát és a volt Jugoszlávia további országait. Lényegesen szegényebb országok, mint a tagjelöltek, de kicsiségüknel és geopolitikai helyzetüknel fogva viszonylag könnyen tagok lehetnek. Jelenleg Brüsszel egy csoportban kezeli őket, Albánia azonban már előrébb tart a tárgyalásokkal, mint a többi ország. Tirana ugyan mentes a titói örökségtől, de nem a kommunizmusétól (Enver Hodzsa), s régi-új szomszédaival való viszonya sem teljesen felhőtlen.

2. táblázat A potenciális tagjelölt országok főbb adatai

Országnév	Terület (km²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Albánia	28 748	3 200	5 323
Bosznia-Hercegovina	51 129	4 648	5 827
Montenegró	13 812	598	5 120
Szerbia	88 361	9 964	5 204
Koszovó	10 908	2 100	1 900

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

A sor végén Koszovó⁴ áll, mint újonnan alakult független állam, aminek diplomáciai elismerése egyelőre az EU-n belül sem egységes. Szinte egyetlen feltételt sem képes teljesíteni, de szigetként nem maradhat ki az unióból, azaz a szomszédok teljesítményének sebessége lesz meghatározó.

³ Stabilization and Association Process

⁴ Teljes nevén úgy szerepel: az ENSZ BT 1244-es határozata alapján

A középmezőnyt a három további ország jelenti: Bosznia-Hercegovina⁵, Montenegró és Szerbia. Természetesen az utóbbiak között is vannak különbségek: leginkább Szerbia tér el az átlagtól, a szokásos gondokon túl (háborús bűnösök, határviták, kisebbség, emberi jogok) nem lebecsülendő potenciális orosz (pánszláv) irányultságával, a méretéből és tradíciójából adódó régióvezetői szerepkör igényével. Brüsszel is kiemelten kezeli: a Belgrádnak juttatott 200 millió eurós MFA (Macro Financial Assistance) vissza nem térítendő támogatás jól példázza az ilyen típusú törekvéseket.

Egy esetleges új balkáni konfliktus kirobbanása egyáltalán nem érdeke az uniónak. A jugoszláv polgárháború nem is oly régi emléke jó lecke arra, hogyan (nem) képes Brüsszel a problémát kezelni. Az uniós politikai-katonai intézményrendszer azóta sem fejlődött sokat, így egy térségi válsághelyzet során kívüli tagfelvételt is eredményezhet. Akár gyorsítás, akár lassítás: az EU-tagság önmagában még nem oldja meg a térség történelmileg kialakult alapkonzfliktusait, ehhez nagyon-nagyon sok idő, jó példa, türelem és a generációk átnevelése kell.

Az EFTA

Az Európai Szabadkereskedelmi Társulás⁶ országai kényelmes helyzetben vannak. Fejlettségük a kontinensen az unión kívüliek között a legmagasabb, s szinte kizárólag rajtuk múlik, hogy mikor lesznek tagok. Korábban Norvégia állt a csatlakozáshoz a legközelebb, de a népszavazások többször megghiúsították ezt a törekvést. Az Európai Térségben való teljes jogú működése és Schengen aláírása (a többieknél is) zavartalaná teszi az általános külkereskedelmi és utasforgalmi kapcsolatokat.

3. táblázat Az EFTA országok főbb adatai

Országnev	Terület (km2)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Izland	103 000	320	35 586
Liechtenstein	160	35	25 000
Norvégia	342 220	4 725	41 941
Svájc	41 290	7 507	35 086

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

⁵ A legtöbb idegen nyelven: Bosznia és Hercegovina

⁶ European Free Trade Association

A svájciak sem törekednek az EU-ba, hagyományos szabadságfelfogásuk, pár „apró” eltérés (pl. banktitok értelmezése) ugyan a csatlakozás ellen szól, ugyanakkor számos területen kifejezetten élenjárók, több uniós tag is sokat tanulhatna tőle, különösen az emberi szabadságjogok értelmezésében vagy a kisebbségek-nemzetiségek helyzetének példaértékű kezelésében. Mindezek ellenére nem valószínű, hogy a közeli jövőben tagok lennének. Bern az EFTA-tagok közül az egyedüli nem EGT-s, de Schengent és számos más megállapodást aláírt.

Uniós csatlakozási ügyben legújabbán Izland került előtérbe, a 2008 őszi gazdasági összeomlás folytán elszakadt csoporttársaitól, s Horvátországgal egyetemben elsőkörössé vált. Reykjavik számára korábban a tengeri (parti övezet) halászat jelentette a legfőbb ellentmondást, most a válság ezt drasztikusan átírta. A változatok között az is szerepel, hogy a kilábalás hatására újfent nemleges memorandum következik.

Liechtenstein társadalmi-gazdasági fejlettségénél és méreténél fogva szinte bármikor tag lehet, legfeljebb az adóparadicsom jellegén kellene változtatni. A csatlakozási kérdés nincs napirenden, de egy svájci esetleges igen esetén bizonyosan azonnal jeleznék kérelmét.

Mini államok

A kontinensen vannak olyan országok, amelyek az unió szinte valamennyi politikai és gazdasági feltételét képesek teljesíteni, eseteiben teljesítették, Schengent és társait aláírták, sőt Andorra kivételével még eurót is használnak (fém pénzük a többi euróövezeti országhoz hasonlóan egyedi; a gyűjtők számára raritásánál fogva különösen értékesek a monacói, a San Marinó-i és a vatikáni érmék). Tradíciójuknál, államszerkezeti jellegükénél fogva nem valószínű, hogy akár a későbbiekben is az EU tagjai legyenek, bár a történelemben már voltak meglepetések (elég csak a Pápai Államnak az 1815-ös Bécsi kongresszusról való távolmaradását szembeállítani az 1929-es lateráni konkordátummal).

4. táblázat A miniállamok főbb adatai

Országnev	Terület (km ²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Andorra	468	82	26 800
Monaco	2	32	27 000
San Marino	61	32	34 600
Vatikán	1	1	-

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Esetleges különleges nemzetközi politikai helyzetet leszámítva tehát nincs esélye sem a gyors, sem a lassú csatlakozásnak, s ez korántsem hátrány: az öreg kontinens szépségét, varázsát az ilyen típusú kivételek egyértelműen erősítik. Ebbe a kategóriába tartoznak a csak részben állami jegyeket mutató formációk (pl. a Szuverén Máltai Lovagrend) is.

Az EAP-országok

Az Európai Partnerség (EAP) államai kivétel nélkül a volt Szovjetunióból kerültek ki. Brüsszeli szerződéseik e vonatkozásban egységesek, jóllehet európaiságuk különböző. Fehér-Oroszország, Moldávia és Ukrajna a földrajzi Európában van, Azerbajdzsánnak és Grúziának csak kisebb része jutott ide, Örményország területéből pedig tulajdonképpen semmi sincs itt, viszont uniós mérce szerint (politikai-kulturális értelemben) európai ország.

Eltérők abban a vonatkozásban is, hogy miképp kezelik az emberi jogokat, a demokráciát, a szabadságot, vagy akár a piacgazdaságot és a versenyképességet. Gazdasági fejlettségük lényegében balkáni szint, földrajzilag Európa keleti szélén, nagyon gyenge infrastruktúrával, rossz gazdasági szerkezettel, nagy munkanélküliséggel, erős korrupcióval, szakadozott szociális hálóval, erős orosz gazdasági kötődéssel.

5. táblázat Az EAP országok főbb adatai

Országnev	Terület (km ²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Azerbajdzsán	86 600	8 521	4 782
Beloruszia	207 600	9 735	6 900
Grúzia	69 700	4 461	3 038
Moldávia	33 843	3 835	3 374
Örményország	29 800	3 030	2 958
Ukrajna	603 700	45 996	7 200

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Kijev a narancsos forradalom óta Brüsszel felé néz, bár politikája ezt nem mindig tükrözi. Az ország keleti fele Moszkva irányába húz, az ott élő emberek jó része ukránul⁷ sem tud. Az uniós közeledésben több üdítő színfolt is akad, ilyen például a határ menti együttműködés (Magyarország is kap ebből a

⁷ Fordítva is igaz: a lakosság fele az oroszot nem ismeri, sőt több területen (pl. Kárpátalja magyar településein) egyik fő nyelvet sem.

keretből), de az ország méretei miatt az ilyen kezdeményezések nem szignifikánsak.

Minszk külpolitikája egyértelműen Moszkva-centrikus. A kommunista hagyományokat nem elfelejtő kormányzás nem kíván közelebbi kapcsolatot Brüsszellel, legalábbis középtávon. A közvélemény se igazán unióbarát, erre Moszkva is nagyban rásegít kedvező energiaárával. A FÁK-országok közül jelenleg ő áll leghátrább a brüsszeli sorban.

A többi ország mindegyike elindult a polgárosodás és piacgazdaság útján, de a rögzesség, és ennek megfelelően a haladás, eltérő. A már említett MFA keretből Örményország is, Grúzia is kapott 46, illetve 35 millió euró támogatást. A csatlakozási sebességekre itt is lesznek variációk, egyrészt, mert nagyon távolinak tűnik az esemény, másrészt a politikai bizonytalanság is nagy. A 2008-as orosz-grúz háború jól példázza a feszültségeket a térségben, s egyben az unió politikai és katonai hozzáállását is tükrözi.

Az ENP országok

Az uniós szomszédsági politika (ENP⁸) szinte az összes déli és keleti uniós szomszédra kiterjed, beleértve a Földközi-tenger teljes déli partvidékét is, de a tanulmány címéből és témaköréből adódóan itt csupán két ország érdekes: Kazahsztán és Oroszország. Mindkettőnek ugyan kisebb része van csak Európában, de ezért európai országok, így egy majdani uniós tagságból nem kizárhatóak.

6. táblázat Az ENP főbb országadatai

Országnev	Terület (km ²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Kazahsztán	2 717 300	15 144	8 700
Oroszország	17 075 400	141 800	11 041

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

A nagyobb gondot önállósági politikai törekvésük okozza, ami nem igazán fér a brüsszeli koncepcióba. Van érvényes szerződésük Brüsszellel, az aláírt PCA életbe is lépett. Moszkva ugyanakkor nem mondott le világhatalmi pozíciójáról, s kedvező gazdasági klíma esetén (olajár-emelés) ismét előtérbe kerülnek a katonai kiadások. A kazah gázmezők gazdagsága a területet az EU

⁸ European Neighbourhood Policy

számára stratégiai fontosságúvá teszi. A Déli Áramlat és a Nabucco elkészülte valószínűleg közelebb hozza a térséget az európai országokhoz.

A jelenlegi helyzetben uniós csatlakozásuk távolinak tűnik, de Ázsia esetleges drasztikus dominanciája Moszkvát is arra indíthatja, hogy európai szövetségeket keressen, hiszen legfőbb gazdasági partnerei már most is Németország, Franciaország és Nagy-Britannia.

Vitatott diplomáciai elismertséggel rendelkező országok

Végül, de nem utolsó sorban vannak és várhatóan lesznek bizonytalan helyzetű országok: jelenleg ilyen Abházia, Dél-Oszétia, Hegyi Karabah és Transznisztria. Mindegyik ország keresi identitását és helyét - Európában. Közös bennük továbbá, hogy függetlenségi státuszuk bizonytalan, nemzetközi elismertségük enyhén szólva hiányos, a nemzetiségi-kisebbségi viszony konfliktusos. Észak-Ciprus tagsága a török csatlakozás függvénye.

7. táblázat A vitatott helyzetű országok főbb adatai

Országnév	Terület (km ²)	Lakosság (ezer fő)	GDP/fő (USD)
Abházia	8 600	250	-
Dél-Oszétia	3 900	70	-
Észak-Ciprus	3 355	264	8 095
Hegyi Karabah	4 458	148	-
Transznisztria	4 163	557	-

Forrás: Nemzeti statisztikák, Világbank, wikipedia

Helyzetük rendezése elsősorban szomszédaik majdani EU viszonyának függvénye, így korántsem közömbös jövőjük alakulása. Észak-Ciprus kivételével rendkívül elmaradott, szegény országokról van szó, a koppenhágai kritériumok teljes hiányával, alacsony, inkább semmi foglalkoztatottsággal, nagy korrupcióval, az infrastruktúra teljes hiányával. Mintha megállt volna itt az idő. Még az uniós párbeszéd megkezdésének feltételei se adóttak, variációk a nemzetközi elismerés függvényében itt sem kizárhatók.

Többsebességes bővülés és többsebességes Európa

A bővülés három alapváltozata: normál, gyors vagy lassú. Előbbi az aurea mediocritas, az arany középút, a tervezett menetrendszerűség, azaz Brüsszel tudjon befogadni, és a kívülállók tudjanak megfelelően teljesíteni. Ami ehhez

kell: nyugodt nemzetközi politikai légkör, a konjunktúra visszaállása a fenntartható fejlődés, illetve a fölzárkózás irányába, no meg egy kicsi szerencse is.

A gyors tempó legvalószínűbb előidézője a vártnál kedvezőbb világgazdasági klíma, az egyes országok gyors növekedése, a nemzetközi kereskedelem élénkülése vagy különleges belpolitikai, illetve nemzetközi helyzet, ahol a megoldás kulcsa lehet egy gyorsított tagfelvétel. Jelenleg úgy tűnik, hogy a 2008-as válság okozta visszaesés megáll, s 2011 körül ismét lassú fellendülés következik, ami a kis országok közelebb kerülését gyorsíthatja.

A csatlakozás lassúságának okai ezek ellentéte: dekonjunktúra a világban, elhúzódó válság, belpolitikai gondokkal küzdő és gazdaságilag gyengén teljesítő EU, továbbá a tagsági politikai-gazdasági követelményekben egyaránt nehezen haladó külső partnerek. Legalább egy-két évig még ez a variáns tűnik realitásnak.

Az Unió jelenlegi tagországainak gazdasági növekedése sem azonos ütemű, s ez nagyban kihat a bővítési menetrendre. A szlogenként is emlegetett fenntartható fejlődés egy lassú, de biztos tempót jelent(ene). Tény viszont, hogy az unió régióinak fejlődési sebessége nem egységes, variációk itt is adóttak. Kirajzolódóban a gyorsabb centrum: banán alakú térség Dél-Angliától Észak-Itáliáig⁹, s tőle távolodva a lemaradás a megfigyelhető. Egyik variáns lehet egy új centrum-periféria elv megvalósulása, de elképzelhető erőteljesebb és sikeresebb felzárkóztatási politika érvényre jutása a 2013 utáni költségvetési ciklusban. Pillanatnyilag az előbbi esélye a nagyobb. Végül: a belső, azaz régiónkénti sebesség variációit tovább növelhetik az újonnan csatlakozók. Sok évtizednek kell eltelnie, míg a Kelet-Európa - Nyugat-Európa közötti társadalmi-gazdasági határ a földrajzival megegyező lesz.

A variánsok között szerepeltetni kell a széteső vagy lazuló uniót is. Nyilvánvaló, hogy ennek a variánsnak lenne legkomolyabb hatása a bővülési folyamatra: leállna az egész folyamat. A mostani gyenge gazdasági teljesítmény az euroszeptikusok számát gyarapítja. Nem véletlen, hogy a Lisszaboni Szerződés kitér a kilépésre is. Az sem mellékes, hogy az unión belül az egyes országok politikai közeledése sem egyértelmű, változatlanul érvényben vannak pl. a benesi dekrétumok, ki lehet utasítani egy EU-ország köztársasági elnökét, stb. A kisebbségi gondokat sehol sem sikerült rendezni, az egységes külpolitikai arculat is csupán álom, a katonai erőt az amerikai irányítású NATO jelenti.

⁹ Ez már a 12. században teljesen kirajzolódott. Lásd magyar nyelven például: Peter Spufford: Hatalom és haszon. Scolar. 2002. A szerkesztő megjegyzése.

Szerepváltozatok a világban

A Lisszaboni Stratégia (2000) azt a célkitűzést fogalmazza meg, hogy az EU a világ legversenyképesebb, tudásalapú társadalma legyen 2010-re. A fenntartható növekedés e stratégia szerint azt jelenti, hogy a biztos, lassú, de kiszámítható gyarapodás lényegesen jobb a hektikus, csak időnként gyors, ugyanakkor visszaeséseket is tartalmaz(hat)ó fejlődésnél. Az eredeti elképzelés, hogy időben megvalósul, már nem realitás. A 2004-es és 2007-es bővülések nem segítették a folyamatot, igaz, súlyuknál fogva nagyon nem is gátolták. A Tizenötök elkényelmesedését és lelassulását nem lehet a keleti bővülések számlájára írni.

Elképzelhető viszont a versenyképes ágazatok felfuttatása, az infokommunikációs technika adta előnyök jobb kihasználása, a szelektív felzárkóztatási politika, a fejlett személyi és tárgyi infrastruktúra adta előnyök jobb kihasználása, erőteljesebb bekapcsolódás a világkereskedelemben. A keleti partnerek erőteljesebb megjelenése ösztönző erőt jelenthet.

Egyértelmű tény, hogy napjainkban is megkülönböztetett szerepet játszik mind az öreg kontinens, mind a világ gazdaságában az az EU, amelyik a kialakulását követő első évtizedekben (ötvenes évek vége, hatvanas évek) nagymértékben segítette a tagországok fejlődését; de a hosszabb ideje tapasztalt, a GDP éves 2–3 % körüli növekedése még a fele sincsen a világgazdasági átlagnak, s így a térség növekvő lemaradása prognosztizálható. A jelentkező új kicsik ezen nem sokat tudnak változtatni, a meghatározó továbbra is az európai lokomotívként aposztrofált Németország, s mögötte az Egyesült Királyság, Franciaország és Olaszország hármasa lesz.

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a népesség szinte valamennyi uniós országban elöregszik, két-három évtizeden belül meghatározó lesz a nyugdíjasok aránya, emiatt a gazdaság egésze (munkaerőpiac, termelési szerkezet, szociális szféra) teljesen átstrukturálódik. Reális variáns lehet a migráció átértékelése, s egy szó szerinti színesebb Európa létrejötte.

A várható bővülések ellenére az Európai Unió világgazdasági súlya csökken. Az újonnan jelentkező nagyok gyors növekedése (Kína, India, Brazília stb.) pólusátrendeződést hozhat, s a variációk között ott szerepel a hanyatlófogyó unió is. Egy-egy nagy külső majdani belépése (Törökország, Ukrajna, Oroszország) természetesen más folyamatokat indukál, s bár ez jelenleg nagyon távolinak tűnik, nem elképzelhetetlen.

Irodalom:

IMF World Economic Outlook (2008), Washington D.C.

Vértesy László (2008): Közeledő és távolodó világgazdaság, in: Kataklizmák csapdája, TSR Model Kft, Budapest (szerk. Palánkai Tibor)

Vértesy László (2009): Az Európai Unió és a Balkán Európai Tükör 9. szám

Western Balkan Integration and the EU (2008), The World Bank, Washington, D.C.